

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI / 324

İslâm'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri

Kutlu Doğum Sempozyumu - 2001

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	97581
Tas. No:	297-92 KUT.D

ANKARA
2003

İSLÂM AHLÂK ÖĞRETİSİNİN TEMEL DAYANAĞI OLARAK SÜNNET

Prof. Dr. S. Kemal SANDIKÇI

İnsanoğlu, siyasî, askerî, ekonomik, kültürel, sosyal vb. organizasyonların bulunduğu bir topluluk içinde yaşamak zorundadır. En büyük ideâli de, kansız ve kavgasız, korku ve stresten uzak, mutlu, huzurlu ve âhenkli bir ömür geçirmektir. Esasen dünyadaki bütün gayretler de bunun içindir. Bilim ve medeniyetin nihâf amacı da budur. Bu gayeye erişebilmek için de, öncelikle âdil ve âhenkli bir nizamın tesisine ihtiyaç vardır. Bu nizam da önce insanın vicdanında kurulmalıdır. Yani insanın üstün insanî niteliklerle yeniden inşası gerçekleştirilmelidir. İşte bu âdil ve âhenkli nizamın adı, “**Ahlâk**”tır. **Ahlâk**, Yüce Allah’ın insanlık şerefini yükseltmek için emrettiği ve sadece insan cinsi için uygun bulduğu huzur ve mutluluk kuralıdır.

Günümüz toplumlarının en büyük belâsı olan anarşi ve bunalımların en önemli sebeplerinden biri, hiç şüphesiz ahlâkî dejenerasyondur. Peygamberler bile ahlâken çöküntüye uğramış milletlere gönderilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber kendisinin de; “**ahlâkî faziletleri tamamlamak için gönderildiğini**”¹ söylemektedir. Gönderilen Peygamberlere rağmen ahlâksızlık girdabından kurtulamayan milletlerin de, geçmişte ilâhî cezaların en ağırına uğradıklarını Yüce Kitabımızdan öğrenmekteyiz.

Özellikle ilim ve tekniğin alabildiğine ilerlediği, korkunç silahların icat edildiği ve en büyük harcamaların savunma sanayiine yapıldığı günümüz dünyasında ahlâkın önemi hiç şüphesiz daha da artmıştır. Zaten ahlâkî değerlere, haksızlıkların arttığı dönemlerde daha çok ihtiyaç duyulur.

Ahlâkın üzerinde durduğu şey, insanın kimliği ve karakter yapısıdır. Milletleri yönetenler, kendi amaçlarına uygun bir insan tipi vücuda getirmek isteyebilirler. Hatta bazen zulme ve merhametsizliğe meşrûiyet kazandırmayı da düşünebilirler. Kimisi kurduğu rejimi ayakta tutmak için, kimisi çıkarını, kimisi gücünü, kimisi de iktidarını korumak için kendilerine bağlı kullar ve köleler yetiştirmek isteyebilirler. Ama bilim adamları, özellikle de sosyologlar, böyle küçük hesapların içinde olamazlar. Çünkü bu kafa, insanlığın mutlu geleceği ile örtüşmediği gibi, bilim namusu ile de uyuşmaz.

¹ Muvatta, *Hüsnu'l-Huluk*, 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 381.

Hedef, insanı bütün önyargılardan uzak, kâmil niteliklerle donatmak, insanî değerlerle bezemek olmalı! Onları hak ve adaletin güçlü dostu; her türlü sosyal yara ya merhem olmayı ve herkesin derdini kendine dert edinmeyi vicdan zevki haline getiren; güçlüye ve gaddara değil, mazluma ve mağdura destek olan, hatta gaddarın elini tutarak ona bile yardımcı olan; kuvvetlilerin zayıfı ezmesine ve sömürmesine razı olmayan; benim gibi düşünmeyi, benim gibi inanmayı, benim siyasî ve ideolojik görüşüme bağlı olmayı değil, insan olma ölçüsünü öne alabilen; hapisaneleri boş, emniyet güçlerini de işsiz bırakmak, ilim pazarını kalabalıklaştırmak ve herkese insan olmanın onurunu ve hazzını tattırmak için çırpınan fazilet erleri haline getirmek olmalı..

Mutluluğun kazanılması için sadece dış çevrenin ve teknolojik imkânların mükemmelleştirilmesi kâfi gelmeyebilir; insanın kimliğinin, manevî vasıflarının, yani ahlâkî değerlerinin de mükemmelleştirilmesi gerekir. İşte burada Yüce Kitabımızın; **“Sen pek güzel bir ahlâk üzeresin”**² diye övdüğü şanlı Peygamberimiz karşımıza çıkar.

İslâm ahlâkı genelde âdil ve dürüst bir kimlik, özelde de bir **“Müslüman kimliği”** oluşturmak ister. Bu ahlâkın yegâne rehberi de, Allah'ın Rasûlü'dür. Hz. Peygamber'in sünnetinin, **“Müslüman kimliği”**nin oluşmasında önemli bir etken olduğu herhalde inkâr edilemez. Irk ve kültür olarak çok farklı, mekân itibariyle de birbirinden çok uzak olan müslüman milletlerin, genelde aynı ahlâkî değerlere sahip oldukları bilinen bir gerçektir; onların inanç ve davranışlarında, helâl-haram telakkilerinde, örflerinde, olaylara bakışlarında, giyim-kuşamlarında, hatta gülüp eğlenmelerinde bile ciddi bir yakınlık ve aynılık vardır. Geçmişte olduğu gibi bugün de Müslümanlar arasında kendilerine özgü bir değerler manzumesinden ve homojen bir kültürden söz edilebilir. Bugün bile hâkim kültürün sınırsız gücüne ve yerel kültürleri silip süpürme gayretine rağmen müslüman milletlerin kendilerine özgü bazı nitelikleri ayakta kalabilmişse, bunu büyük ölçüde İslâm dinine, özellikle de **Sünnet**'e borçluyuz. Çünkü farklı ırklara, kültürlere ve coğrafyaya mensup olmalarına rağmen aralarında müşterek bir kimlik oluşmasını sağlayan, asgarî bir kültür ve yaşam biçimi oluşturan büyük ölçüde Rasûlullah'ın (as.) sünnetidir. Gayet tabii Kur'ân ana kaynaktır; ama Kur'ân daha çok genel prensipler vaz' etmektedir. Hz. Peygamber ise, devlet yönetiminden en basit günlük davranışlara varıncaya kadar her konuda yaşayan bir örnektir. İnsanlar da genel prensiplerden ziyade, kendileri gibi yaşayan bir örnekten daha çok etkilenirler. İşte Müslümanlar, Kur'ân'ın da emri gereği bu güzel örneğe uyarak O'nu kişiliklerinin bir aynası haline getirmeye çalışmışlardır.

Sünnet, çöküntü dönemlerinde de müslümanları ayakta tutan ve kendi kimliklerini korumalarını sağlayan en önemli etken olmuştur. İslâm ülkelerindeki ihyâ hare-

² Kalem, 4.

ketlerinde de **Sünnet** yine önemli bir faktör olarak karşımıza çıkar. Batı dünyasında islâmiyatla ilgili çalışmaların hep **Sünnet** çerçevesinde odaklanmasının ve onu mahkûm etme gayretkeşliğine girilmesinin sebebi, biraz da **Sünnet**'in, müslümanların kimlik yapıları üzerindeki etkisi olmalıdır. Binaenaleyh "**Müslüman kimliği**"nin oluşmasında ana etkenin **Sünnet** olduğunu söylemek, kanaatimizce yanlış olmaz.

Hız. Peygamber'in insan karakteri ve kişilik yapısı konusunda onbeş asır önce koyduğu ve hala evrensel değerler niteliğini koruyan umdelerini, sınırlı bir zaman diliminde bütününü ortaya koymak ezbette mümkün değildir. Belki bunlardan önemli sayılan sadece birkaç tanesine temas edilebilir. Ama daha önce, O'nun getirdiği ahlâkî değerlerin kıymetini anlayabilmek için, bulduğu toplumun durumunu da mutlaka göz önünde bulundurmak gerektiğini belirtmeliyim. O toplumun ahlâkî yapısını burada tekrar etmeye gerek görmüyorum. Sadece "**Zulmetmeyene zulm olunur**" ilkesinin hâkim olduğu ve **Amr b. Gülsüm**'ün övünerek söylediği; "**Biz zulme uğramış değiliz, zulmü biz yaparız, eşkiya biziz**" dizesiyle resmettiği bir toplumu adam etmeye çalıştığını hatırlatmakla yetiniyorum. İnsanın ıslahının o günkü kadar zor ve imkânsız olduğu bir dönemi herhalde yaşamamıştır dünyamız. Bununla birlikte insanın üstün niteliklerle donatılması konusunda O'nun eriştiği yüksek seviyenin bir benzerini de tanımamıştır. Bu gerçeği göz önünde bulundurmakla, Hız. Peygamber'in o kaba, zalim ve duygusuz insanları, o çöl bedevilerini nereden nereye getirdiğini, câhiliye döneminin kaba ve zâlim **Ömer**'ini cihân adâletinin şehinşâhı **Ömer'ubnu'l-Hattâb** haline nasıl getirdiğini bir nebze de olsa anlamış oluruz.

1- Hız. Peygamber'in getirdiği İslâm ahlâkının temelini, yaratan, yaşatan ve öldüren yüce bir kudrete iman duygusu oluşturur. Zaten bu iman, İslâm'ın da temeli ve esasıdır. Bu imanın, insan ruhuna akseden en önemli yönü, "**Allah benim her yaptığımı görüyor, her söylediğimi duyuyor, her aklımdan geçeni de biliyor**" duygusudur. Attığı her adımda Allah'ın tarassutu altında olduğunu bilmek, hiç şüphesiz insanın davranışlarını önemli ölçüde etkiler. Hız. Peygamber; "**Allah'a, sanki onu görüyormuş gibi**" kulluk yapmamızı emreder ve; "**sen Allah'ı görmüyorsan da O seni görüyor**" der.³ İşte bu inanç, kendi kendini kontrol mekanizmasını insanların içine yerleştirir ve böylece ona polisin görmediği yerlerde yaptıklarından da sorumluluk duyacak bir vicdan kazandırır. Yüreğindeki bu güçlü iman duygusunu aktif bir irâde ile birleştiren insan da, ne diğer insanlar için ve ne de çevre için zararlı bir unsur olamaz.

Bu imanın bize kazandıracığı önemli bir fayda da; uhrevî sorumluluk duygusudur. Yani yaptığımız hiçbir şeyin yanımıza kâr kalmayacağı, her yaptığımızın hesabını mutlaka vereceğimiz anlayışını benliğimize işlemesidir. Bu anlayış da büyük öl-

³ Buharî, *İman*, 37; *Tefsîr*, 31/2; Müslim.; *İman*, 5; Ebû Davud, *Sünnet*, 16; Tirmizî, *İman*, 4; Nesaî, *İman*, 5; İbn Mâce, *Mukaddime*, 9.

çüde davranışlarımızı kontrol etmemizi sağlayacaktır. Çünkü hesaba çekileceğine inanmayan insanın yapamayacağı şey yoktur. Kanunlar bile, yanlış yapırlarsa hesaba çekilecekleri endişesiyle insanları ölçülü harekete zorlamıyor mu?

Her insanın peşine bir polis takarak onu kontrol etmek imkânı kimsede yoktur; taksak bile, polisin görmediği pek çok alan vardır. Her alanı gördüğünü düşünsek dahi, polis de insan değil midir? Hem zaten polis ancak dışardan insana baskı yapabilmektedir; insanın iç dünyasını görme şansı ise kimsede yoktur. Ama o âhiret inancı, yani **'her yaptığımdan mutlaka hesap vereceğim'** duygusu, her zaman insanın yanında, hatta içindedir. Bir insanı kötülükten men etmenin en sağlıklı yolu da, dıştan gelen bir baskı ve eksik bir kontrol mekanizması değil, içinden, insanın kendi vicdanından gelen baskı ve kendi kendini kontrol şuûrudur. Öyleyse insanlık için en pratik çare, her insanın polisini kendi içine yerleştirmektir. İnsanın kendi polisi de, **"Rabbim beni her yerde görüyor"** ve **"her yaptığımdan beni hesaba çekecek"** inancıdır. Bu inancın, insanın fizikî ve rûhî yapısı üzerinde her şeyden daha müessir olacağından şüphe edilmemelidir.

2- Hz. Peygamber'in en çok önem verdiği hususlardan biri de, insanı dünyanın merkez değeri yapmaktır. O, insanı varlığın gayesi görür; bütün ihtişamıyla dünyanın insan için yaratıldığını, Peygamberlerin de insanın huzur ve mutluluğu için gönderildiğini anlatır. Bütün gayreti de insanın huzur, güven ve mutluluğunu sağlama ya matûftu.

O, Yüce Allah'ın insanı; **"meleklerle karşı bile övündüğü"**⁴ üstün bir varlık olarak gördüğünü söylemiştir. O; **"Allah katında insanın saygınlığı, vallahî Kâbe-i muazzamanın saygınlığından daha yücedir"**⁵ diyen bir Peygamberdir! **"Başkasını hor görmeyi, insana günah olarak yeterli"**⁶ sayandır. **"Bir mü'minin haksız yere öldürülmesinden ise, dünyanın zevâli Allah'a daha kolay gelir"**⁷ diyendir. Bir insanın müslüman olabilmesinin şartı olarak, **"kendisi için istediğini başkası için de istemesi gerektiğini"**⁸ söyleyendir. **"İnsanlara gülen bir yüzle bakmayı sadaka"**⁹ kabul edendir. **"İman etmeden cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız"**¹⁰ diyendir. **"Seven ve sevilen, insanlarla iyi geçinen, kendisiyle de iyi geçinilen kişileri mü'min"**¹¹ kabul edendir. **"Her-**

⁴ Müslim, *Hac*, 436; Nesaî, *Âdâbu'l-Kudât*, 37; *Hac*, 194; İbn Mâce, *Mesâcid*, 19; *Menâsik*, 56; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 186, 187, 208, 224, 305; IV, 92.

⁵ İbn Mâce, *Fiten*, 2.

⁶ Müslim, *Birr*, 32; Tirmizî, *Birr*, 18; Ebû Davud, *Edeb*, 35; İbn Mâce, *Zühd*, 23.

⁷ Tirmizî, *Diyet*, 7; Nesaî, *Tahrîm*, 2; İbn Mâce, *Diyât*, 1.

⁸ Tirmizî, *Zühd*, 2; İbn Mâce, *Zühd*, 19, 24.

⁹ Buhaî, *Cihâd*, 128; *Mezâlim*, 24; Tirmizî, *Birr*, 36; *İman*, 6.

¹⁰ Müslim, *İman*, 93; Ebû Davud, *Edeb*, 142; Tirmizî, *İsti'zân*, 1; İbn Mâce, *Mukaddime*, 9; *Edeb*, 11.

¹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 400; V, 335; *Müstedrek*, I, 73; Beyhakî, *Sünen*, X, 236; *Mu'cemu'l-Evsat*, IV, 357, h., 4422; VI, 58, h., 5787 (Kahire, 1415, I-X, thk., Tark İvadullah); *Mu'cemu'l-Kebîr*, IX, 200, h., 8976; *Şuabu'l-İman*, VI, 117, h., 7658; VI, 270-71, h., 8119-8120.

kese dil uzatan, insanlara lanet okuyan, kötü söz ve işi itiyat haline getiren kişileri mü'min saymayan"dır.¹² Dünyadaki bütün faaliyetlerin amacı olarak hep insana faydalı olmayı öne çıkarandır. **"Yollarda insanlara rahatsızlık veren taş, diken, kemik gibi şeyleri temizlemeyi bile imandan"**¹³ sayandır.

Âhenkli, huzurlu ve vicdanlı bir dünya hayatı için insanlığa hizmet duygusunu sevda haline getirmek gerekir. Tıpkı Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber için; **"insanlar iman etmiyorlar diye neredeyse canına kıyacaksın"**¹⁴ buyurulduğu gibi, vicdanlarda insanlığın mutluluğu için çarpınan bir yürek uyandırmak gerekir.

Masum yavrusunu diri diri toprağa gömme geleneğine sahip bir topluma insanın değerini anlatmanın, milletin gözleri önünde camide abdest bozan çöl bedevîsini adam etmenin, vahşi hayvan sürülerinden farksız bir güruhu, âdil bir idarenin huzurlu birer ferdi haline getirmenin ne kadar zor bir iş olduğu herhalde takdir edilecektir.

O'nun insana verdiği değeri gösteren önemli bir husus da, vahşi bir iş olan savaş bile insanileştirmesi, rahmete dönüştürmesidir. Nitekim **"Ben savaş Peygamberiyim, ama ben aynı zamanda rahmet Peygamberiyim"**¹⁵ diyerek, **"savaş"** ve **"rahmet"** sözcüklerini aynı cümlede yanyana kullanmıştır. Her savaş öncesi;

"Ya Rabbi!.. Biz senden bu ülkenin, bu ülke ahâlisinin ve bu ülkedeki her şeyin iyiliğini isteriz. Bu ülkenin, ahâlisinin ve içindeki şeylerin kötülüğe uğramasından sana şîğırız!"¹⁶ diye dua ederdi.

İnsanlık tarihinde, savaşmak ve öldürmek için gittiği insanların iyiliğini temenni edebilecek ikinci bir örneği bulabilmek herhalde mümkün değildir. Savaş sırasında bile askerler evlere girip eşyalara el koydukları, yolları işgal ettikleri veya halkı sıkıntıya soktuklarında; **"Bir evi işgal eden, halkı sıkıntıya sokan veya yolları kesenin cihadı yoktur"** dedi.¹⁷

Medîne döneminde yapılan savaşlar neticesinde, elde edilen mekân ve kaybedilen insan sayısı açısından, **Muhammed Hamidullah**'ın yaptığı bir değerlendirmeyi burada zikretmek istiyorum:

"Hz. Peygamber'in kurduğu Devlet, günde ortalama 274 mil karelik bir sür'atle genişlemiştir. On sene içinde de iki milyon kilometre kareye yaklaşan bir alana ulaştı. Rusya hariç, Avrupa büyüklüğündeki bu geniş alan, takriben düşman ordusundan 250 insan hayatına mukabil fethedilmiştir. Müslümanla-

¹² Tirmizî, *Birr*, 48.

¹³ Ebû Davud, *Sünnet*, 15; Nesaî, *İman*, 16; İbn Mâce, *Mukaddime*, 9.

¹⁴ *Kehf*, 6.

¹⁵ Ali b. el-Ca'd, *Müsned*, I, 479, h., 3322 (Beyrut, 1410/1990, thk., Âmir b. Ahmed Haydar); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 395, 404, 407; V, 405; *Mu'cemu'l-Evsat*, III, 135, h., 2716 ((Kahire, 1415, I-X, thk. Tarık b. İvadullah).

¹⁶ İbn Hişâm, III, 343.

¹⁷ Ebû Davud, *Cihâd*, 88.

rin kaybı ise ortalama ayda bir şehittir.¹⁸ İnsan kanına verilen bu değer ve hürmetin bir eşine daha insanlık tarihinde rastlanamaz.¹⁹

Esirlere insanca muamele etmeyi de insanlık O'ndan öğrenmiştir. **Mus'ab b. Umeyr**'in kardeşi **Ebû Azîz, Bedir**'de esir alınıyor. Esaret hayatını şöyle anlatıyor: "Ellerinde esir bulunduğum Ensâr, yemek zamanı gelince yemeklerini bana verirler, kendileri su ve hurma ile karınlarını doyururlardı. Ben bundan utanırdım ve onları da yemeğe çağırırdım. Ama kabul etmezlerdi; çünkü Rasûlullah (as.) onlara, esirlere iyi muamele etmelerini emretmişti."²⁰

Yüce Allah da Müslümanların bu davranışını şu âyetle övüyor: "Kendileri her ne kadar mala karşı arzulu ve muhtaç olsalar da, yoksula, yetime ve esire yedirirler ve; 'biz sizi yalnız Allah rızası için doyuruyoruz, sizden ne bir karşılık, ne de bir teşekkür bekliyoruz' derler"²¹.

Esaret hayatında bile insanca muâmele konusunda kâğıt üzerinde bazı uluslararası sözleşmeler yapılmış olsa bile, Âdemoğlu bunu realitede, Hz. Peygamber'in ahlâk dünyasından başka bir yerde pek fazla görebilmiş değildir.

Analarından özgür olarak dünyaya gelen herkesin özgürce yaşaması O'nun sevdiydı. Hedefi de, yeryüzünde Allah'tan başka hiç kimseye kulluk yapılmamasıydı. Vicdan özgürlüğü, vicdana ait şeylerin sadece vicdanlarda kalması demek olsaydı, ona "vicdan özgürlüğü" değil, "vicdan esareti" demek gerekirdi. Yüce Kitabımız; "Eğer Rabbin dileseydi yeryüzündeki herkes mü'min olurdu"²² buyurarak vicdanlara Allah'ın bile baskı uygulamadığını belirtti. İslâma karşı en aykırı tipi temsil eden **İblis**'e bile kıyamete kadar yaşama imkânı vererek²³ bu özgürlüğün boyutlarını da gösterdi.

Her şeyin istismarı şüphesiz kötüdür, ama insanın istismarı en kötü olanıdır. **Lamartine** ve **Baron de Tott** gibi ünlü batılı yazarların şu itirafı, Hz. Peygamber'in, insanların ahlâkî yapılarında yaptığı değişimi gösterir:

"Biz Avrupalılar zengin olmak için köle alırdık; bunun için de genç ve güçlü-kuvvetli köleler arardık. Müslüman Türkler ise köle alabilmek için zengin olmak istiyorlardı; hem de yaşlı, zayıf ve kimsesiz köleleri tercih ediyorlardı. 'Bunlar ne işe yarar?' diye sorduğumuzda da; 'Allah'ın rızasını kazanmaya' diyorlardı."²⁴

İnsanı merkez değer olmaktan çıkarırsak, insanî hasletlerimizi de kaybederiz. **BM** istatistiklerinden her yıl 20 milyonu aşkın insanın açlıktan öldüğünü öğreniyο-

¹⁸ Müellif bu konuda, yapılan savaşları tek tek inceleyip her iki tarafın kayıplarını belirtmektedir. Buna göre Müslümanların zayıyatı toplam olarak 138 kişiden, düşmanın zayıyatı da toplam 216 kişiden ibarettir.

¹⁹ Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, 20-22.

²⁰ İbn Hişâm, II, 300; Mevlana Şibli, *Asr-ı Saadet*, terc., Ömer Rıza Doğrul, İstanbul, 1346/1928; I, 344

²¹ *İnsan*, 8-9.

²² *Yunus*, 99.

²³ *A'râf*, 14-15.

²⁴ İsmail Hâmi Danişmend, *Garb Menbalarına Göre Eski Türk Seciye ve Ahlâkı*, 111.

ruz. **BM Türkiye Daimi Temsilcisi Paul V. Hanswick De Jonge**, 1996 yılında **Ankara**'da düzenlenen **"Dünyada Yoksulluğun Yok Edilmesi Yılı"** adlı seminerin açış konuşmasında; **"çoğu çocuk olmak üzere saatte 1700 kişinin açlık ve yoksulluk yüzünden öldüğünü"** açıkladı.²⁵ Varlıklı bir ailenin her gün çöpe attığı ve ya köpeğine verdiği yiyecek miktarının, üçüncü dünyalı bir ailenin bir haftalık yiyeceğine denk olduğu bir dünyada yaşıyoruz bugün! Bu manzara mı insanı merkez değer aldığımızı göstermekte, yoksa hep veren, hayatında bir defa bile **"yok"** demeyen ve **"komşusu açken tok sabahlamayı"** kabul edemeyen Peygamber ahlakı mı? O nerededir, biz neredeyiz? Hatta bir ülkede açlıktan bir tek insan ölse, bütün ülke halkını o insanın katili sayan gelenek nerede, günümüzün gerçekleri nerede?

İhtiras ve çıkarıcılık ateşi, sadece yoksulluk doğurmuyor, varlıklı insanların hayatını da zehir ediyor. **Dünya Sağlık Örgütü**; **"İntihar eğiliminin her yıl arttığını, 1997 yılında dünyada 16 milyon intihar girişimi olduğunu ve 800 bin intihar vakası gerçekleştiğini"** açıkladı.²⁶ Yine **Dünya Sağlık Teşkilatı** kayıtlarına göre 2000 yılında yaklaşık bir milyon insan intihar etti. 1990'lı yıllarda **Rusya Federasyonu** ve **Litvanya**'da, her yüz bin kişiden 73'ü, **Estonya**'da 64'ü, **Macaristan**'da 50'si, intihar etmiş. Gelişmiş **Batı** ülkeleri ile **İskandinav** ülkelerinde bu rakam 15 ile 45 kişi arasında değişmekte. İslâm ülkelerinde ise 100 binde iki kişi.²⁷

Yaşanan bu gerçekler, eğer bir felaket ise, bu felaketten kurtulmak için merkez değer olarak vicdanlara gücü ve menfaati değil, **"insanı"** yerleştirmekten başka çaresi yoktur. İhtiras ve çıkarıcılığın, bencillik ve fırsatçılığın bizi nasıl bir uçuruma doğru götürdüğünü, en azından kendi ülkemizde, içinden geçtiğimiz şu günlerden anlamalıyız.

Milletleri yönetenlere; **"Bize âilemiz varis olamaz, ne bıraktığımız bütün milletindir"** diyen²⁸ Allah'ın Rasûlünü hatırlatmalıyım. İnsanlara da, **Hz. Ali**'nin bir sözünü hatırlatmak gerekir. **Hz. Ali**'ye; **"Senden önce Ebû Bekir, Ömer dönemlerinde kavgasız-gürültüsüz, huzur içinde yaşıyorduk. Sen geldin, kavga ve ihtilaf-tan kurtulamıyoruz. Nedir bu hal?"** dediklerinde, **Hz. Ali** şu cevabı vermişti:

"Ebû Bekir ve Ömer benim gibi insanların halifesi idi, ben ise sizin gibilerin halifesiyim!"²⁹

Hz. Peygamber, insanın kaderine razı ve edilgen bir varlık olarak kalmasına da razı değildir. Bizzat kendisi; **"Sağ elime güneşi, sol elime ayı koysanız yine da-**

²⁵ *Yeni Şafak*, 14.12.1996.

²⁶ *Sağlık Dergisi*, Nisan, 1998, sayı, 75, s., 11.

²⁷ *DİA*, XXII, 351.

²⁸ Buharî, *Humus*, 1; *Fedâilu'l-Ashâb*, 12; *Megâzî*, 14, 38; *Nafakat*, 3; *Ferâiz*, 3; *İ'tisâm*, 5; Müslim, *Cihâd*, 49-52, 54, 56; Muvatta, *Kelâm*, 27; Ebû Davud, *İmâret*, 19; Tirmizî, *Siyer*, 44; Nesâî, *Fey'*, 9, 16.

²⁹ Abdülkerim el-Hatîb, *el-Hilâfe ve'l-İmâme*, Beyrut, 1395/1975, s., 121.

vamdan vazgeçmem”³⁰ diyen bir mücadele adamıdır. **“Hepiniz çobansınız ve sorumluluk sahibisiniz”**³¹ diyerek her insana belli bir sorumluluk yüklemiştir. Ashâbî ile akdettiği sosyal mukaveledeki bîat şartlarından biri de; **“marûf işlerde ona karşı gelmemek”** idi.³² Yani insanlar, Peygamber bile olsa ancak ve sadece marûf ve meşru tasarruflarına itâatle mükellef tutuldu. O, toplumun dertlerini dert edinmeyi³³ ve kötülüklerle mücadeleyi³⁴ emretti. Aksi halde içinde buldukları gemi su alırsa, iyi-kötü ayırımı olmadan hepsinin batacağını³⁵ söyledi. **“Zâlim bir Sultanın yüzüne karşı hakkı söylemeyi, cihadın en faziletlisi”**³⁶ saydı. **“Mü’min bir delikten iki defa ısırılmaz”**³⁷ diyerek onun saf olmaması, sürekli oyuna gelmemesi gerektiğini de vurguladı.

Her işte mutedil ve ölçülü olmak O’nun karakteri idi. Bunun içindir ki, **“sevgi ve nefrette bile ölçülü olmak ve aşırı gitmemek gerektiğini”**³⁸ belirtti. **“Aşırı sevginin insanı kör ve sağır edebileceğini”**³⁹, **“aşırı düşmanlık duygusunun da insanı münafık yapacağını”**⁴⁰ söyledi.

3- Hz. Peygamber’in en hassas olduğu konulardan biri de, insanların dürüst olmaları, daima hak ve adâletin yanında yer almalarıdır. Ashâbîyla bîat ederken onlara; **“nerede olursanız olun, daima hakkı söyleyeceksiniz”**⁴¹ şartını koşmuştu.

Herkes, dürüst ve güvenilir insanlar arar. Böyle elemanlara sahip olmak, her kurumun arzusudur. Hz. Peygamber, **Ebû Cehil’e** bile; **“Biz sana yalancı demiyoruz asla! Zira senin ne kadar emîn ve güvenilir biri olduğunu hepimiz biliyoruz. Biz ancak senin Allah’tan getirdiğin ayetleri inkâr ediyoruz”**⁴² dedirten bir güven ve dürüstlük âbidesidir. O; **“insanları aldatanı kendinden saymayan”**⁴³ bir Peygamber’dir. **“Ancak elinden ve dilinden insanların emniyette olduğu kişileri müslüman”** sayandır.⁴⁴ **“Kötülüğünden, komşularının emin olmadığı kişile-**

³⁰ İbn Hişâm, I, 285.

³¹ Buharî, *Cuma*, 11; *İstikrâz*, 20; *Vesâyâ*, 9; *İtik*, 17, 19; *Nikâh*, 81, 90; *Ahkâm*, 1; Müslim, *İmâret*, 20; Tirmizî, *Cihâd*, 27; Ebû Davud, *İmâret*, 1.

³² Buharî, *İman*, 11; *Ahkâm*, 49; *Hudûd*, 14; *Menâkıbu'l-Ensâr*, 43; *Tevhîd*, 31; Muvatta, *Bîat*, 2; Nesaî, *Bîat*, 9, 17, 18.

³³ Tirmizî, *Kiyâmet*, 55; İbn Mâce, *Fiten*, 23.

³⁴ Müslim, *İman*, 78; Tirmizî, *Fiten*, 11; Ebû Davud, *Melâhim*, 17; Nesaî, *İman*, 17; İbn Mâce, *İkamet*, 155; *Fiten*, 20.

³⁵ Buharî, *Şerike*, 6; *Şehâdet*, 30; Tirmizî, *Fiten*, 12.

³⁶ Tirmizî, *Fiten*, 13; Ebû Davud, *Melâhim*, 17; Nesaî, *Bîat*, 37; İbn Mâce, *Fiten*, 20.

³⁷ Buharî, *Edeb*, 83; Müslim, *Zühd*, 63; Ebû Davud, *Edeb*, 34; İbn Mâce, *Fiten*, 13.

³⁸ Tirmizî, *Birr*, 60.

³⁹ Ebû Davud, *Edeb*, 125.

⁴⁰ Buharî, *İman*, 24; *Cizye*, 17; *Mezâlim*, 17; Müslim, *İman*, 106; Tirmizî, *İman*, 14; Ebû Davud, *Sünnet*, 16.

⁴¹ Buharî, *Ahkâm*, 43; Müslim, *İmâret*, 41; Muvatta, *Cihâd*, 1; Nesaî, *Bîat*, 1; İbn Mâce, *Cihâd*, 41.

⁴² Tirmizî, *Tefsir*, 7.

⁴³ Müslim, *İman*, 164; Ebû Davud, *Buyû*, 50; Tirmizî, *Buyû*, 72; İbn Mâce, *Ticârât*, 36.

⁴⁴ Buharî, *İman*, 4, 5; *Rikak*, 26; Müslim, *İman*, 64; Ebû Davud, *Cihâd*, 2; Tirmizî, *Kiyâmet*, 52; *İman*, 12; Nesaî, 8, 9,

ri mü'min saymayan" dır.⁴⁵ "Dini de, Allah'a, Kitabına, Peygamber'ine, yöneticilere ve bütün insanlara karşı dürüst ve samimi olmaktan ibaret"⁴⁶ görendir.

Hiç şüphe yok ki milletleri ayakta tutan, adâlettir. İnsanoğlu için hiçbir felaket, iyiyi kötüden ayırma gücünü kaybetmesi kadar tehlikeli değildir. Hz. Peygamber insana, kendi aleyhine dahi olsa her zaman hakkın yanında olması gerektiğini telkin etmiştir. Hiçbir gücün, hatta hâkimin kararının bile gerçekte haksız olanı haklı kılma-ya yetmeyeceğini ve insanı sorumluluktan kurtaramayacağını telkin etmiştir. Hâkimin verdiği hüküm, her zaman hak ve adâlete uygun düşmeyebilir; çünkü hâkim, elindeki maddî delillere göre hüküm vermektedir. Bazen bu deliller yeterli olmayabilir veya hâkim de yanılabilir. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

"Siz davalarınızı bana arz ediyorsunuz; bazılarınız davasını daha iyi delillendirebilir, ben de duyduğuma göre hüküm veririm. Verdiğim hükümle kime gerçekte hakkı olmayan bir şeyi vermişsem, sakın onu almasın; çünkü ben ona cehennemden bir yer veriyorum demektir."⁴⁷

Peygamber bile olsa hâkimin hükmü insanı her zaman haklı kılmaz, dolayısıyla sorumluluktan da kurtarmaz. Öyleyse hâkim lehimize karar verse bile, buna vicdanımız da karar vermeli. Yargıdaki berâatten önce vicdanlarda berâat sağlanmalı. Hz. Peygamber; **"Müftüler fetvâ verse de sen yine vicdanına danış"**⁴⁸ buyurdu. Böyle bir vicdan, **'benden başkasına gitsin, ama başkasından bana bir şey geçmesin'** diye çırpınır. Haksızlık yapmaktansa haksızlığa uğramayı tercih eder. Çünkü üzerine geçirdiği başkasının hakkını Allah'ın bile affetmeyeceğini bilir.

Hz. Peygamber hiçbir zaman, gayeye varmak için her yolu mübah görmedi. Gayenin meşru olması önemli olduğu kadar, gayeye giden yolun da meşru olması gerekir. **Necid** taraflarına öğretmen olarak gönderdiği yetmiş arkadaşı, **Bi'r-i Maûne**'de pusuya düşürülerek kılıçtan geçirildiğinde, yalnız **Amr b. Umeyye ed-Damrî** yaralı olarak kurtulabilmişti. Bu zat dönüş yolunda, o katliamı gerçekleştiren kabilelerden olduğu halde bu olaydan haberi olmayan iki kişiye rastlamış ve bir fırsatını bulup onları öldürmüştü. Hayatının en büyük üzüntüsünü yaşayan Hz. Peygamber, bunu doğru bulmamış ve; **"onların diyetini ödeyeceksin"** talimatını vermişti.

Bir yanda alçakça öldürülen yetmiş arkadaşınızın acısıyla göz yaşı dökerken, öte yandan bu katliamdan kurtulan bir arkadaşınızın, onlardan birini öldürmesine yine de tazminat ödemek... Hukuk ve meşrûiyet denen şey, herhalde budur.

Huzeyfe b. Yeman, Medîne'ye hicret ederken müşrikler tarafından yakalanmış,

⁴⁵ Buhârî, *Edeb*, 29; Müslim, *İman*, 73; Tirmizî, *Kiyâmet*, 60.

⁴⁶ Buhârî, *İlim*, 43; *Mevâkîf*, 3; *Zekât*, 2; *Buyû*, 68; *Şurût*, 18; *Ahkâm*, 43; Müslim, *İman*, 95-99; Ebû Davud, *Edeb*, 67; Tirmizî, *Birr*, 17; Nesâî, *Biât*, 24, 31.

⁴⁷ Buhârî, *Şehâdet*, 27; *Hiyel*, 10; *Ahkâm*, 20; Müslim, *Akdıye*, 4; Muvatta, *Akdıye*, 1; Ebû Davud, *Akdıye*, 7; *Edeb*, 87; Tirmizî, *Ahkâm*, 11, 18; Nesâî, *Kudât*, 12, 33; İbn Mâce, *Ahkâm*, 5.

⁴⁸ Dârimî, *Buyû*, 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 194, 227, 228.

o da müslümanlara destek vermeyeceğini ve Mekkelilere karşı savaşmayacağını söyleyerek yakasını kurtarabilmişti. Sonra **Bedir** savaşı çıkınca, **Huzeyfe** de savaşa katılmak istedi, ama Hz. Peygamber Kureş'e verdiği sözü hatırlatarak orduya katılmasına izin vermedi:

“Siz savaşa katılmayın! Biz her şeye rağmen onlara verdiğimiz sözü tutalım. Ama onları yenmek için de Allah'dan yardım isteyelim” dedi.⁴⁹

4- Hz. Peygamber'in getirdiği ahlâk sisteminin temel payandalarından biri âile kurumudur. Âile, milletleri ayakta tutan en temel kurum ve üstün insanî niteliklerin kazanıldığı en önemli kaynaktır. Çalışmak, feragat, fedakârlık, sevgi, dayanışma, karşılık beklemeden iş yapma, sorumluluk duygusu, yurt ve insan sevgisi gibi faziletler, ancak sıcak bir âile ortamında kazanılabilir.

Âile kurumunun zayıflaması, en çok gelecek nesle zarar verir. Âileden mahrum yetişen sokak çocukları, maalesef insanî değerleri hiç tanımadan büyümektedirler. Hayatın en masum çiçeği olan çocukların önemli bir kesimi, sıcak bir âile yuvasına hasret, sokakları mekân tutmuş, fırsatçılık ve çıkarıcılık ihtirasıyla yanan bir ateş topu halinde büyüyorlar. Bunun acı sonuçlarını uzun vadede bütün insanlık çekecektir.

1995 yılında yapılan bir araştırmaya göre; **ABD**'de ırza tecavüz suçlarının 2/3'ünü; cinayetlerin 1/3'ünü, değişik suçlardan hapisaneleri dolduranların 1/3'ünü sokak çocukları teşkil ediyor. Alkol ve uyuşturucu müptelası olanlar, saldırgan ve dengelessiz tipler, hep âilesiz çocuklar.⁵⁰ Sokak çocuklarının, bütün toplum için son derece ciddi ve büyük bir tehlike haline gelmesinde temel etken, hiç şüphesiz âile kurumunun zayıflatılmasıdır. Değerli bilim adamı **İlber Ortaylı**, âile kurumunun milletimizin kaderiyle ne derece doğrudan ilgili olduğunu şu sözlerle dile getiriyor:

“100 sene var ki Türk toplumu aile sayesinde ayakta duruyor ve 100 senedir ki gene ailenin geçirdiği değişimler, bu toplumda hem mutluluk hem de mutsuzluk ifade eden sancılar yaratıyor”⁵¹

Evlenmelerin sür'atle azaldığı, boşanmaların ise % 20 gibi korkunç bir hızla çoğaldığı günümüz dünya gerçeğine karşılık, meselâ ülkemizde evlenmek için düğün salonlarında yer bulunmaz ve boşanma oranı da sadece on binde dört düzeylerinde ise, bunu biraz da Hz. Peygamber'in âileye gösterdiği ihtimâma borçlu değil miyiz?

Hâsılı mutluluk için sadece maddi çevrenin değil, manevi çevrenin de düzeltilme-

⁴⁹ Zehebî, *Nübelâ*, II, 361.

⁵⁰ *Türkiye Gazetesi*, 03.02. 1995.

⁵¹ *Hürriyet Gazetesi*, 19.04.2001, Perşembe, s., 6.

si gerekir. İnsanlar arasındaki kin ve nefretin, aşk ve muhabbete çevrilmesi gerekir. İnsanların vicdanından ihtiras ve çıkarıcılık illetinin sökülmesi gerekir. Vicdanların, âlemlere rahmet olarak gönderilen sevda sağnağı ile yıkanması gerekir. Bunun için de, dün kendilerine duyduğu düşmanlığı; **“yeryüzünde en nefret ettiğim insan sensin”** diye ilan eden ve bu yüzden onları sadece öldürmekle kalmayıp uzuvlarını da doğramak suretiyle ancak nefretini teskin edebilen **Ebû Süfyan**’ın karısı **Hind**’in bu kinini; **“şimdi ise uğrunda her şeyimi vermeye hazırım, dünyada en çok sevdiğim insan sensin”**⁵² diyecek hale getiren Allah’ın Rasûlünü görmek gerekir.

Kimsenin kusurunu araştırmayan, kimseyi küçük görmeyen, kötü söz söylemeyen, intikam düşünmeyen⁵³, kimsenin ricasını reddetmeyen, hiçbir hediye ve daveti geri çevirmeyen, kimseye lanet okumayan, herkes için daima hayır dileyen, hep veren, bir defa bile **“yok”** demeyen Peygamber’in getirdiği ahlâkî değerlere insanlığın en çok bugün ihtiyacı var!.. Zaten ahlâkî değerlere en çok, haksızlıkların arttığı dönemlerde ihtiyaç duyulur. **“Yüce Allah her şey için güzelliği takdir buyurdu; binâenaleyh hayvan keserken de güzellikle kesiniz! Hatta (savaşta) adam öldürürken bile güzellikle öldürünüz!”**⁵⁴ diyerek ölümü bile güzelleştirmeye çalışan Peygamber ahlâkına kim ihtiyacı duymaz ki?

Son sözü Yüce Mevlâ söylesin:

“Haksızlığı meslek edinen insan, o gün, hırsından kendi ellerini ısıracak; ‘Ah! Ne olurdu, Rasûlün gösterdiği yolu tutmuş olsaydım!’ diyecek. ‘Vay başıma! Ne olurdu, (O’nu bırakıp) falanı kendime dost edinmeseydim!’ diye hayıflanacak.”⁵⁵

⁵² Buhârî, *Ahkâm*, 14; Eymân, 3; *Menâkub’l-Ensâr*, 23; Müslim, *Akdiye*, 8-9.

⁵³ Buhârî, *Menâkıb*, 23; *Edeb*, 80; *Hudûd*, 10, 43; Müslim, *Fedâil*, 77; Muvatta, *Hüsnü’l-Huluk*, 1; Ebû Davud, *Edeb*, 4.

⁵⁴ Müslim, *Sayd*, 57; Tirmizî, *Diyât*, 14; Ebû Davud, *Dahâyâ*, 12; Nesaî, *Dahâyâ*, 22, 26, 27, 45, 51-54; İbn Mâce, *Zebâih*, 3.

⁵⁵ *Furkan*, 27-28.